

ԱՆԱՊԱՏԱԿԱՆՆԵՐ ԵՒ ՎԱՆԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ

«Այսօր յօղով իմանալեալ յամպոյ Հոգւոյն զուարթացան բոյսք եկեղեցւոյ, սպարառացան դաշտք արդարութեամբ ե զեղեցկացան անապատք մաքուր կուսութեամբ. փառս աացուք նմա սրբասաց ձայնիւ: Շարկ. կանոն Պենտեկոստէի. Ե. աւուր. Հ:

Ա.

Անապատական կեանքի սկզբնաւորութիւնը. Ռաբարիմեանք:—Եղիա մարգարէ: Յովհաննէս Մկրտիչ: Հետեանք:

Ճգնաւորական կամ անապատական կեանքի նախագաղափարներն են Եղիա մարգարէն ու Յովհաննէս Մկրտիչը: Ջէմս Բօքերտսոնը ասում է¹⁾. «Միայնակեցութիւնը բացառապէս բրիտանական հաստատութիւն չէ: Միանձնութիւնը կամ անապատականութիւնը ընդհանրապէս յայտնի էր արեւելեան կրօնների մէջ, օրինաւորապէս սրբագործուած էր Հին Կտակարանով, ուր երևան են գալիս այնպիսի անապատականներ՝ որպիսի են Եղիա մարգարէն, Ռաբարիմեանք, Յովհաննէս Մկրտիչը: Իսկապէս Նոր Կտակարանում էլ կարելի է կրօնաւորութեան ապացոյցներ գտնել մի քանի առանձին հատուածներում»:

Պարզենք թէ ինչու՞մն էր կայանում Եղիայի, Ռաբարիմեանք, Յովհաննէս Մկրտչի և մեր կողմից աւելացնելով Հետեանների անապատական կամ միանձն ճգնաւոր լինելը:

Եղիա մարգարէն ու Յովհաննէս Մկրտիչը իսկական անապատական էին և խտտակրօն ճգնաւոր: Նրանք անապատ էին հեռացել ոչ միայն իրանց հոգու փրկութիւնը հօգալով, այլ անապատից իրանց ձայնը լսեցնում էին անվհերութեամբ յանդիմանելով ու սարսեցնելով աշխարհի

1.) История Христианской церкви въ двухъ томахъ С. Петербургъ, 1890. томъ первый, кр. 313—314.

հղօրներին, երբ տեսնում էին նրանց անօրէնութիւնն ու անիրաւութիւնը: Ս. Գիրքը Յովհաննէս Մկրտչին, որով և Եղիային բնորոշում է նրանց մասին գրելով. «Ձայն բարբառոյ յանապատի, պատրաստ արարէք զճանապարհ Տեառն և ուղիղ արարէք զշաւիղս նորա (Եսայի մարգ. Խ. 3: Մատթ. աւետ. Գ. 3): — Նրանք, այսինքն Յովհաննէս Մկրտիչն ու Եղիան, Տիրոջ ճանապարհը պատրաստելու, ու նրա շաւիղները ուղղելու համար անապատում՝ բարբառող ազգարար ձայնն էին:

Քրիստոնէական եկեղեցին միայն Եղիա մարգարէին ու Յովհաննէս Մկրտչին է ընդունում իսկական անապատականներ և սրանց հետևող՝ Եգիպտոսի անապատականներին, յատկապէս Անտոնին¹⁾: Ռաքարիմեաններին, որքան և Զ. Բօրերտսօնը դնում է Հին Ուխտի միանձն անապատականների կարգում, սակայն նրանք այնպիսի աշխարհ-ուրաց և խստակրօն միայնակեաց անապատականներ չէին, որպիսի էին Եղիան և Յովհաննէս Մկրտիչը՝ և եկեղեցին էլ նրանց չէ ընդունում. բայց որովհետև նրանք Հին Ուխտի անապատականների շարքում յիշուեցին, հարկ ենք համարում նախապէս մի քանի տեղեկութիւններ նրանց մասին տալ և ապա դառնալ իսկական անապատականներին:

Ռաքարիմեանների հիմնադիրն է Ռեքարի որդի Յովնադարը²⁾, Իսրայէլի Յէու թագաւորի օրով (883—855 թ. Ք. ա.): Ռաքարիմեանք իրանց համայնքի հիմնադրի պատուէրին համեմատ քաղաքներից և շէնքերից դուրս վրանների մէջ անապատներումն էին ապրում, տուն չէին շինում, երկրագործութեամբ ու այգեգործութեամբ չէին պարապում և գինի չէին խմում: Այս բանից առնելով Բօրերտսօն կարծում է, թէ Ռաքարեմեանք Եղիայի և Յովհաննէս Մկրտչի պէս անապատական էին. բայց նրանք ըն-

1.) Շարական. կանոն Անտոնի անապատականի, ԺՆ. Կանոն ծննդեան Յովհաննու Մկրտչի. ՀԳ:

2.) Երեմիա մարգ. գլ. 1, Ե. Գ. Թագ. Ժ. 15—23: Բառարան Ս. Գրոց. Կ. Պօլիս, Ա. Յակոբ Պօյեաճեանի 1881 թ:

տանիք ունէին, և երևի, խաշնարածութեամբ էին զբաղւում: Նրանց օրինապահութեան մի դէպք յայտնի է. ահա այդ դէպքը ¹⁾:

Ռաքարիմեան համայնքի սկզբնաւորութիւնից մօտ 300 տարի յետոյ, Յուդայի Յովակիմ թագաւորի վերջին տարին, երբ Նաբուգոդոնոսորը յարձակուելով Պաղեստինի վերայ պաշարել էր Երուսաղէմը, Ռաքարիմեանք էլ պարտաւորուեցին քաղաքներում ապաստանարան որոնել: Երուսաղէմում գտնուած Ռաքարիմեաններին Երեմիա մարգարէն բերեց տաճար և նրանց դինի առաջարկեց. նրանք հրաժարուեցին ասելով, որ իրանց համայնքի հիմնադիր Ռեքերի սրգի Յովնադարը արգելել է այդ: Այս հանգամանքը յարմար առիթ համարելով Երեմիա մարգարէն յանդիմանեց իսրայէլացիներին, նկատելով, որ Ռաքարիմեանները իրանց համայնքի հիմնադրի պատուէրը սրբութեամբ պահում են, իսկ իսրայէլացիք Աստուծոյ՝ օրէնքը չեն պահում:

Եղիա մարգարէն ²⁾, մաքառում էր Աքաաթ թագաւորի ու նրա Յեզարէլ կնոջ անօրէնութիւնների ու անիրաւութիւնների դէմ, ամենայն եռանդով և համարձակութեամբ կռւում էր իւր ազգի, հրէաների, մօլորութիւնների դէմ, աշխատում էր վերահաստատել ու զարացնել հաւատքն ու կրօնքը դէպի Աստուած, և պարտաճանաչութեան գիտակցութիւնը՝ դէպի իրանց ազգային ու կրօնական պարտաւորութիւնը: Եղիան հրէաների, որպէս ազգ, թուլանալն ու տկարանալը համարում էր հետեանք այն անտարբերութեան, որ ցոյց էին տալիս նրանք դէպի իրանց կրօնքն ու ազգային սովորութիւնները: Իսկապէս այդ անտարբերութեամբ քայքայուած էր նրանց ազգային միութիւնը, վերացուած էր սգեւորութեան այն սրբազան կրակը, որով ազգերն ու մարդիկ հրաշք են գործում իրանց ինքնուրոյնութիւնն ու անկախութիւնը հերոսաբար պաշտպանելով:

1.) Երեմ. ԼԵ.

2.) Գ. թագաւ. ԺԷ.—ԺԹ. Գ. թագաւ. Ա. Բ.

Եղիայի հաղուստի մասին գիտենք, որ նա մաշկեակ էր կրում, և այդ մաշկեակը որպէս որբազան աւանդ մնաց նրա աշակերտ Եղիսէին: Եղիան առանձնացած էր Յորդանանի հանդէպ Քոռաթի հեղեղատի անապատում, կերակրւում էր մի ագռաւի առաւօտ երեկոյ բերած մի մի կտոր հացով ու մսով և իւր ծարաւը յագեցնում էր հեղեղատի ջրով:

Հրէից աւանդութեամբ Եղիան պէտք է յառաջընթաց լինէր Մեսիայի գալստեանը¹⁾։ Բայց Եղիայի վերաբերութեամբ մարգարէութիւնն ու աւանդութիւնը Յիսուսի խօսքին համեմատ²⁾ կատարուեց յանձին Յովհաննէս Մկրտչի։ Յովհաննէս Մկրտիչը³⁾ յղացաւ ու ծնունդ, որպէս նազովրեցի — Ուխտաւոր, հրեշտակի աւետիքով։ Հրեշտակը նրա յղացման աւետիսը նրա հօրը, Զաքարիային, տալիս ասաց, որ նրա որդին «Տիրոջ առաջին մեծ կըլինի, գինի, օղի պէտք է չըխմէ, սուրբ Հոգւով կըլցուի իւր մօր որովայնից սկսած։ Իսրայէլի որդիներէց չառերին կըդարձնի դէպի իրանց Տէր Աստուածը, և ինքն նրա առաջից կըդաց Եղիայի հոգւով ու զօրութեամբ, Տիրոջ համար պատրաստելու Ժողովուրդ»։ Զաքարիան իւր զաւակի համար մարգարէաբար ասում է, «Եւ դու, մանուկ, Բարձրեալի մարգարէ կըլիջուես, որովհետեւ Տիրոջ առաջից պէտք է դնաս, նրա ճանապարհը պատրաստելու։ Մանուկը աճում էր, Հոգով զօրանում և անապատներումն էր, մինչև Իսրայէլին երևալու օրը» (Ղուկ. ա)։

Անապատում Յովհաննէսի հանդերձը ուղտի ստեղծ (բուրգ) էր, մէջքին՝ մաշկեղէն գօտի։ Նրա կերակուրը մարախ ու վայրենի մեղր էր։

Նա իւր մօտ եկողներին ու իրան հետեւ ուղողներին

1) «Եւ ահա ես առաքեմ առ ձեզ զԵղիա Թեղրացի, մինչև եկեալ իցէ օր Տեսան մեծ և երևելի» (Մաղաքիա մարգ. Գ. 5)։

2) «Այլ ես ասեմ ձեզ, զի Եղիա եկեալ իսկ է... Յայնժամ ի միտ առին աշակերտքն թէ վասն Յովհաննու Մկրտչի ասաց ցնոսա» (Մատթ. ժե. 12—14)։

3) Մատթ. Գ., Թ., 14., ԺԱ., ԺԳ. 3—13; Ղուկ. Ա, Ե. 33։

մկրտում ու ապաշխարութիւն էր քարոզում: Յովհաննէսը եկել էր Եղիայի հոգով ու զօրութեամբ և նրա պէս էլ աներկիւղ համարձակութեամբ յանդիմանում էր: Արրա-համի որդի կոչւումով պանծացող կեղծաւոր փարիսեցիներինց ու սադուկեցիներինց շատերին իւր քարոզութիւնը լսելու եկողների մէջ տեսնելով՝ ասաց նրանց, «Ի՞ժի ծնունդներ, ձեզ ո՞վ ցոյց տուեց դալիք բարկութիւնից փախչել: այսուհետեւ ապաշխարութեան արժանի պտուղ տուէք և մի մեծամտէք ձեր անձի մէջ՝ թէ Արրահամի որդի էք: ասում եմ ձեզ, որ Աստուած կարող է այս քա-րերից Արրահամի որդիք յարուցանել (Մատ. Գ.): Յով-հաննէս Մկրտիչը մաքառում էր Հերովդէսի ու նրա Հե-րովդիադա կնոջ անիրաւութիւնների ու անօրէնութիւնների դէմ: Բանտարկուեց և բանտում էլ գլխատուեց:

Եղիայի և Յովհաննէս Մկրտչի պատմութիւնից տես-նում ենք, որ Ս. Գրքի անապատականների կեանքի էական պայմանն էր արհամարհել աշխարհն ու նրա վայելքները և կռուել մարդկանց մոլութիւնների դէմ՝ նրանց ուղղու-թեան ու արդարութեան ճանապարհը ցոյց տալով: Նրանց հանդերձեղէնների մէջ մաշկեղէնը առաջին տեղն էր բռնում: Ուտելիքի վերաբերութեամբ վերին աստիճանի սակաւա-պէտ էին, մարդկանց հետ յարաբերութեան մէջ անաչառ էին, աներկիւղ համարձակութեամբ նրանց երեսովն էին տալիս նրանց պակասութիւններն ու ուղղութիւն քա-րոզում:

Յովհաննէս Մկրտչին անուանեցինք Նազովրեցի-Ուխ-տաւոր: Հին Ուխտի մէջ նրանք, որոնց յղութիւնը հրեշտակի աւետիբով էր լինում, որոնք ի ծնէ կոչուած էին աստուա-ծային նախախնամութեամբ մի արտակարգ գործ կատա-րելու՝ Նազովրեցի կամ հայերէն թարգմանութեամբ՝ Ուխ-տաւոր, նուիրուած էին կոչուած: Նազովրեցու գլխին երկաթ պէտք է չըդիպէր, այսինքն նրա մազերը չըպէտք է խու-զուէին. օդի և գինի պէտք է չըլիմէր ու անսուրբ բան չուտէր: Այսպիսի Ուխտաւոր կամ Նազովրեցի էր Հին Ուխտի Սամփսոնը, որ կոչուած էր հրէաներին ազատելու

փոշտացիներին¹⁾։ Նման Ուխտաւոր և Նազովրեցի էր Յովհաննէս Մկրտիչը, որ մօր արգանդից կոչուած էր ապաւրաստել Տեառն ժողովուրդ կազմեալ։ Տիրոջ առաջին մեծ պէտք է լինէր. գինի և օղի պէտք է չըլամէր²⁾։ Ամենամեծ Նազովրեցի կամ՝ Ուխտաւոր Յիսուս Քրիստոսն էր, որի կոչումն էր փրկել ամբողջ մարդկային ազգը։ Յիսուս եգիպտոսից վերադառնալիս բնակուեց Գալիլեայի Նազարէթ քաղաքում, որ Նազովրեցի կոչուի³⁾։ Յիսուսի Նազովրեցի լինելու նկարագիրը տալիս են Յսայի մարգարէն (զլ. ԺԱ.) և միւս մարգարէները։ Նազովրեցի բառի տակ ի նկատ են առնում այն բոլոր անարգանքները, որ Փրկիչը յանձն առաւ իւր մեծ գործը կատարելու ժամանակ (Յսայի ԾԳ.)։ Յիսուսին հետևողները, որ համարեա աշխարհատեաց անապատականներ էին, հրէաներից անարգաբար Նազովրեցոց հերձուած էին կոչուում⁴⁾։

Անապատականների նման մի ուխտ կարելի է համարել Հեսեաններին։ Յովսէպոս ասում է⁵⁾, որ Օգոստոսի ժամանակ Հրէաստանում երեք ազանդներ կային — Փարիսեցիք, Սադուկեցիք և Հեսեանք. և վերջիններիս հաւատաւորն անուանելով՝ երկարօրէն նկարագրում է նրանց ինչութիւնը։ Ըստ Յովսէպոսի Հեսեանք եբրայեցի էին, իրար հետ սիրոյ անխղելի շաղկապով կապուած. խորշում էին կենցաղական հեշտութիւններից՝ որպէս վատթարութիւններից. պարկեշտութիւնն ու ցանկութեան չըհաղանդելը մեծ առաքինութիւն էին համարում։ Իրանց ուխտի մէջ աւելի մանուկներին էին ընդունում, որպէս ճկուն բնաւորութիւն՝ իրանց կանոններով հեշտութեամբ կրթելու։ Որդեծնութեան համար ամուսնութիւնը խոտելի չէր, բայց ժուժկալութեան համար կանանցից խորշում էին։

1) Դատաւորք ԺԳ։

2) Ղուկաս աւետ. Ա.

3) Մատթ. Բ. 23։

4) Գործք առաք. ԻԳ. 5։

5) Յովսէպոս տպուած Ս. Էջմիածնում 1787 թուին եր. 140. Բ. զսլրութիւն զլ. Թ։

Արհամարհում էին ստացուածքը, ամեն ինչ հասարակաց էր, որ ոչ աղքատութիւնը արհամարհուի, ոչ էլ հարստութիւնը մեծայարդ երեայ: Դատապարտում էին փափկակեցութիւնը, յատուկ բնակութեան տեղ չունէին, այլ ամեն տեղ ցրուած էին ապրում, ամեն տեղ էլ մի մի հոգաբարձու էր կարգուած, որը նրանց հագուստն ու պէտքերը հոգում էր: Սպիտակ հագուստ էին հագնում. կօշիկ ու հանդերձ ամենեւին չէին փոխում, մինչև որ հնանալով մաշւում պատառ պատառ էին լինում: Ում ինչ հարկաւոր էր, առանց փոխարինութեան կարող էր ընկերից առնել: Աստուածաշուտութեան մեծ փոյթ ունէին: Ընդհանրապէս լռակեաց էին:

Արեւը ծագելուն պէս ամեն ոք, դորձակալների կարգադրութեամբ իւր դորձին էր գնում: 5 ժամին (ժամերը հաշւում էին արեածագից) խմբւում էին միասին, դենջակով սփածուած՝ պաղ ջրով լուացւում էին, ժողովւում էին խորհրդարանը, ուր ուխտին չբաշխանողը իրաւունք չունէր մանել, լռութեամբ բազմում էին, հացտրարը ամեն մէկին հաց էր տալիս և խոհարարն էլ մի աման մի տեսակ կերակուր էր դնում նրանց առաջ: Քահանան սեղանը օրհնում էր, և ապա սկսւում էր ճաշկերոյթը: Ճաշից յետոյ դահլութեան մաղթանք էր կատարւում: Ճաշից առաջ ու յետոյ Աստուծուն, իբրև կերակրողի, փառաբանում էին: Ճաշից յետոյ սփածանելին իբրև սրբազան զգեստ հանում էին ու գնում իրանց դորձին մինչև երեկոյ, երեկոյեանը դարձեալ նոյն կարգով ընթրիքի էին բազմում: Սեղանի վերայ խորհրդական լռութիւն էր թաղաւորում, և մէկը խօսելիս՝ միւսները լռում էին, նոյն կարգը պահւում էր փոքրիկ համախմբումների ժամանակ ևս: Միայն օգնութիւն անելիս և սղորմութիւն տալիս էին անձնիշխան, կեանքի միւս բոլոր գէպքերում հսկողութեան տակ էին: Առանց դորձակալների հրամանի իրաւունք չունէին իրանց ազգականներին բան տալ: Բարկութիւնը արգելուած էր: Խաղաղութեան պէտք է հնազանդէին, այո՛ն՝ այո էր և ոչ-ն ոչ՝ նրդումն երգմնազանցութեան չափ դատապարտում:

էր։ Գրասէր էին։

Աշակերտ իսկոյն չէին ընդունում, աշակերտել կամ ուխտի անգամ լինել ուզողին՝ մի տարի փորձում և ապա տալիս էին ուրաք, ներքին ծածկոյթ և սպիտակ հանդերձ։ Ուխտի մէջ ընդունելու համար երկու և աւելի տարի փորձում էին, և ապա համաբնակութեան ընդունում։ Նախ քան ուխտի անգամ լինելով սեղանակից լինելը՝ ընծայեալը խիստ երդումն էր տալիս՝ և երդման պայմաններն էին նախ՝ Աստուծուն պաշտել և ապա մարդկանց հետ արդարութիւն պահել, իշխաններին պատուել, որովհետեւ առանց Աստուծոյ կամքի ոչ ոք կարող էր իշխանութեան հասնել։ Իշխանութեան հասնելիս, իշխանութիւնը ի շարն չըգործադրել ի փառս իւր և ի նախատինս հնազանդեալների և հանդերձով կամ այլ զարգերով չըձգտել մեծ երեւալ։ Համախոհներից թաքուն բան չունենալ, և իւրայիններից օտարներին բան չասել, թէ և մահ էլ սպառնային իրան։ Այսպիսի երդումից յետոյ նորընծան արդէն ընդունւում էր ուխտի մէջ։

Յանցաւորներին ուխտից դուրս էին անում, կատարեալ զղջումից յետոյ միայն, և այն ևս մեծ դժուարութեամբ, յետ էին ընդունում, անզեղջ և աններելի յանցաւորներին շատ անգամ սպանում էին։ Դատաստան անելիս՝ շատ արթուն էին, և չէին դատապարտում մէկին՝ մինչև հարիւր հոգի միասին ժողովուած չըլինէին և այդպիսի վճիռն էլ անխախտ էր։ Աստուծուց յետոյ մեծ պատիւ ունէր իրանց օրէնսդիրը, որին հայհոյողը մահուան էր դատապարտւում, ձերերին հնազանդում էին, հրէաների պէս և նրանցից էլ աւելի շաբաթը խիստ էին պահում։ Որպէս զի Աստուծոյ արևի ճառագայթները շարատաւորէին, որովայնի մաքրութեան կարիքը հոգում էին ծածուկ տեղերում, թանձր սաւանով ծածկուած, մի ոտնաչափ խորութեամբ փսի մէջ, որ նախապէս փորում էին հետները մշտապէս ունեցած ուրաքով, և արտաթորութիւնը ծածկում էին փորուած հոգով։ Որովհետեւ շատ պարկեշտ և ժուժկալ էին, ուտի և շատ երկար և շատերը հարիւր

տարուց էլ աւելի էին ապրում: Իրանց ուխտին և հաւատին շատ պինդ էին, և հռովմայեցոց պատերազմի ժամանակ, իրանց հաւատին հաւատարիմ մնալով շատ չարչարուեցին ու տանջուեցին և շատերն էլ նահատակուեցին:

Մարմինը որպէս ապականացու և ժամանակաւոր բան՝ ոչ ինչ էին համարում, յաւիտենական և անմահ հոգու համար էին հոգում, երանելեաց աշխարհում յաւիտենական հանգիստ վայելելու:

Հետեանք երկու հերձուածի էին բաժանուած. մի հերձուածը անպայման մերժում էր ամուսնութիւնը, միւս հերձուածը ներելի է համարում այն՝ միայն որդեծնութեան ու մարդկային սեռի աճելութեան համար: Միւս մնացած բոլոր բաներում երկու հերձուածներն էլ համաձայն էին: Հետեանների ուխտի կանոնների մէջ տեսնում ենք քրիստոնեայ վանքերի կանոնների ու սկզբունքների հիմքերը:

Ս. Պօղոս առաքեալը հրէից բարերարներից ու երախտաւորներից ոմանց համառօտ նկարագիրը տալով, մեր առաջն է դնում անապատականների վարքի նկարագիրը, դրելով. «չրջեցան լեշկամաշկօք և մորթովք այծենօք, կարօտեալք, նեղեալք, չարչարեալք, զորս ոչ արժէ աշխարհո, յանապատի մօլորեալք, և ի լերինս և յայրս և ի փապարս երկրի»¹⁾. Եթէ «կրօնաւոր» բառը այժմեան մտքով ճշնաւոր կամ միայնակեաց հասկանանք, Յակովբոս առաքեալը կրօնաւորի համար ասում է²⁾. «Եթէ ոք կամիցի կրօնաւոր լինել, և ոչ սանձահարեացէ զլեզու իւր, այլ զբաղեցուցանիցէ զսիրտն իւր, այնպիսեոյն վայրապար է կրօնաւորութիւնն: Կրօնաւորութիւն սուրբ և անարատ՝ առ ի յԱստուծոյ և ի Հօրէ՝ այս է. այցելու լինել օրբոց և այրեաց ի նեղութեան իւրեանց. անարատ պահել զանձն յաշխարհէ»:

Յուսիկ եղս:

(Կը շարունակուի)

1) Առ Եբրայեցիս գ., ԺԱ. 37, 38:

2) Յակովբոս, Թուղթ կաթող. զԼ. Ա. 26, 27: